

Олена Колупасва,

канд. філол. наук

УДК 007: 304: 070

Особливості композиції та архітектоніки фейлетону (на матеріалі збірки Остапа Вишні «Лицем до села»)

У статті досліджуються композиційні та архітектонічні властивості фейлетонів Остапа Вишні. Стверджується, що їх аналіз важливий для розкриття жанрових ознак фейлетону, виявлення образно-змістової структури твору, досягнення виразності та оригінальності мовлення. Визначається роль композиційних та архітектонічних прийомів у визначенні тематичної спрямованості фейлетону.

Ключові слова: архітектоніка, зачин, композиція, основна частина, фейлетон.

Вступ. Фейлетон посідає особливе місце серед художньо-публіцистичних жанрів журналістики завдяки простоті форми та різноманітності змісту. Цей жанр відіграє першочергову роль у формуванні читацького середовища газети. Особливістю фейлетону є його наближеність до літератури більшою мірою, ніж подібні до нього жанри. Фейлетон поєднує ознаки різних жанрових структур: журналістики і літератури. Його характерними ознаками є дотепність, легкість, гра слів, пародія, парадокс і гумористична гіпербола.

Серед ґрунтовних досліджень фейлетону варто виокремити праці Є. Журбіної «Мистецтво фейлетону» [1], «Теорія і практика художньо-публіцистичних жанрів. Нарис. Фейлетон» [2], А. Тепляшиної «Сатиричні жанри сучасної публіцистики» [3] та ін. Дослідження присвячені окресленню основних жанрових ознак фейлетону, композиційної організації, ідейно-тематичного змісту та спрямування твору.

У дослідженні будь-якого публіцистичного твору, зокрема фейлетону, важливо зважати на закономірності композиційної будови, а також на специфіку архітектонічної організації. А. Дмитровський вважає композицію одним із найважливіших елементів жанрової форми, що «володіє високою змістовою вагою: своїми прийомами вона відчутно збагачує смисл описуваного журналістом явища, робить його більш «опуклим», доступним, цікавим аудиторії» [4, с. 192]. Отже, завдяки послідовному введенню композиційних елементів утримується увага читача від початку до завершення прочитання твору.

На потребі розглядати видання та окремих творів з урахуванням композиційних властивостей наголошує В. Шевченко. Зокрема, дослідниця зазначає, що «композиція є виразником структурно-гармонічної цілісності складових частин твору та одночасно засобом організації,

побудови цієї цілісності» [5]. Крім того, автор доходить висновку, що архітектоніка друкованого видання залежить від точності композиційного відображення та гармонійного підпорядкування частин у цілому.

Аналіз композиційних і архітектонічних особливостей важливий для розкриття жанрових ознак фейлетону, виявлення образно-змістової структури твору. Питання про взаємодію композиції та архітектоніки публіцистичного твору залишається *актуальним*, тому виникає необхідність простежити та проаналізувати сукупність композиційних та архітектонічних прийомів, що визначають своєрідність фейлетону. Об'єктом дослідження стали фейлетони з творчої спадщини Остапа Вишні, зокрема ті, що ввійшли до збірки «Лицем до села».

Результати й обговорення. Фейлетон як художньо-публіцистичний жанр журналістики дає більше свободи щодо вибудови змісту, композиції та стилю. Тут автор вдається до широкого кола сатиричних тем, фокусуючись переважно на культурних, соціальних та моральних проблемах. Різноманітність тем визначає і диференційований підхід автора до композиційної будови твору.

Композиція публіцистичного твору розглядається в кількох аспектах: образно-змістовому (семантичному), що визначає характер та спрямованість тексту, та синтаксичному, від якого залежить стиль, система зображальних елементів.

Композиція більшості розглянутих фейлетонів передбачає наявність трьох частин. У першій частині вводиться тема, окреслюється конкретна проблема, вирішення якої здійснюватиметься у творі. Друга частина присвячується роздумам фейлетоніста над запропонованою темою. Третя частина містить висновок, мораль.

Виконаний аналіз композиційної будови фейлетонів Остапа Вишні дає змогу виокремити найпоширеніші композиційні прийоми. Серед них варто згадати такі:

- послідовний динамічний виклад, що забезпечується чергуванням діалогів, монологів, описів, авторських реплік, узагальнень і висновків (властивий більшості розглянутих фейлетонів);
- прийом обрамлення: коли певна картина або теза подається автором на початку твору і повторюється наприкінці дослівно або в трохи зміненому вигляді. У такий спосіб вибудовано фейлетони «Косовиця» («Коли трава в'яне...» «Коли в'яне трава... Коли попеліє трава...») [6, с. 31] та «Леригія» («Нічого братця не зробиш: бог є...» «А ви кажете: Бога нема. Є бог») [6, с. 63];
- прийом рефрену, що полягає в періодичному повторенні певного вислову, тези чи строфи (характерний для фейлетону «Слухай, обивателю!»), в якому заклик «Слухай, обивателю!» повторюється п'ять разів, становлячи таким чином композиційний каркас твору).

Необхідним елементом фейлетону, як будь-якого іншого публіцистичного твору, є образ автора. Головна мета, заради якої вводиться образ автора, – це створення своєрідного підтексту. У фейлетонах використовується особливий тип оповідача, який виступає іноді учасником подій, іноді спостерігачем, проте він завжди дає оцінку події, що відбувається. За маскою оповідача здебільшого простежується авторське ставлення до зображуваної теми, порушеної проблеми.

Особлива увага у фейлетонах приділяється системі зображальних засобів. Серед типових мовних особливостей варто відзначити домінування емоційно забарвлених слів та фраз. Фейлетоніст вдається до широкого використання мовностилістичних прийомів: експресивної лексики, засобів комічного загострення. Тон здебільшого рефлексивний, гумористичний, іронічний, крім того, надзвичайно суб'єктивний у висновках, припущеннях і коментарях до певної теми.

Композиційні особливості фейлетонів Остапа Вишні розглядаються у тісній взаємодії з архітектонічною організацією творів. Архітектоніка будь-якого публіцистичного твору передбачає взаємопроникнення елементів у логічно-змістових зв'язках. Зокрема, В. Шевченко стверджує: «Основні залежності архітектоніки виражені у чотирьох найважливіших її характеристиках: досконалості змісту, досконалості форми, взаємозв'язку форми та змісту, естетичності форми» [5]. Основними складниками архітектоніки фейлетону є заголовок, перша фраза (або зачин), основна частина, остання фраза (або кінцівка).

Першоелементом архітектоніки публіцистичного твору є заголовок, що виражає основний задум автора та характеризується максимальною інформованістю, оригінальністю, публіцистичною гостротою та експресивністю. На думку В. Іванова, вдалий заголовок характеризується такими ознаками: «виражає єдність форми і змісту матеріалу; забезпечує актуальність і конкретність публікації; передає ставлення автора і редакції до описуваних подій, процесів, явищ; підкреслює значення повідомлюваного факту і, отже, впливає на читача» [7, с. 109]. Тож, заголовком має бути максимально чітко та яскраво вираженим, оскільки саме з нього починається ознайомлення читача з твором. Варто зауважити, що особливості заголовка слід розглядати у взаємодії з самим твором, оскільки існування заголовка неможливе поза межами твору.

За змістовим наповненням у розглянутих фейлетонах Остапа Вишні переважають констатуючо-описові заголовки («Те, до чого і лицем, і мордякою повертаються», «Національно, просто а головне — при-

ємно» та ін.), спонукально-наказові («У колектив!!!», «Слухай, обивателю!» тощо) та проблемні («А чим ми винуваті?», «Та доки ж?» та ін.).

З метою посилення емоційно-експресивної вагомості заголовка фейлетоніст використовує цілу систему мовностилістичних прийомів. Зокрема, поширеним стилістичним прийомом є вживання просторіч, для яких характерні елементи комічного, новизна, емоційна забарвленість («У колектив!!!», «Тяжолі времена», «Нравствінна робота»). Своєрідним ключем до розуміння ідейно-тематичного наповнення фейлетону є заголовки, які містять фразеологізми («Коли в голові «лій»...»), а також трансформація відомих прислів'їв та приказок («Рибак рибака не дуже бачить, навіть поблизу»).

Таким чином, мета фейлетоніста полягає не тільки у приверненні уваги читача уже від самого початку, а й в емоційному зближенні з реципієнтами, що досягається шляхом використання близької для них лексики.

Ще одним елементом в архітектонічному ряді є перша фраза (зачин). Мета зачину у фейлетоні – привернути увагу читача і задати тон всьому творові, тим-то у зачині найчастіше містяться ключові слова, які несуть головне тематичне та смислове навантаження. На ролі зачину в архітектонічній організації журналістського твору наголошує Р. Бойнтон [8], стверджуючи, що лід є найважливішим елементом тексту. Дослідник зауважує, що добре складений лід втілює тональність, фокус та настрої твору. Цю думку поділяє А. Євграфова [9]. Дослідниця зазначає, що зачин, як правило, містить ключові для структури контексту слова. Крім того, зачин – це не лише введення в тему, а й спроба налагодити контакт з читачем.

Перші абзаци у фейлетонах Остапа Вишні мають різне функціональне призначення. По-перше, вони інформаційно розширюють заголовки, конкретизують констатовану в ньому ситуацію. До прикладу, у фейлетоні «Вівчарство» зачин «ВІВЧАРСТВО – це значить виховувати віці...» [6, с. 27] є своєрідним орієнтиром теми, заявленої у заголовку. По-друге, зачин визначає характер та спрямованість фейлетону: «Гіпно-баба» «Гіпноз. Річ, як знаємо, дуже таємнича й дуже ще недосліджена...» [6, с. 101]. По-третє, зачин формує мотив до ознайомлення з твором, зацікавлює та інтригує читача. Характерними в цьому аспекті є такі зачини: «Отак: їдеш-їдеш і приїдеш...» («Те, до чого лицем слід повернутися») [6, с. 18]; «І сталося в одному дуже хорошому кооперативі, в одному дуже хорошому селі, в одному дуже хорошому районі, в одній дуже хорошій окрузі отут-таки в Українській Соціалістичній Радянській Республіці, – так сталося,

кажу, тому дуже хорошому кооперативові не дуже хороше...» («Вискочили...») [6, с. 108].

Остап Вишня вдається і до наративного стилю, описуючи місце події, головних героїв. Цей прийом використовується у випадку, коли стиль заголовка сповнений алюзією, добре знайомих читачеві образів. Наприклад, зачин фейлетону «Страшний суд» містить алюзію на біблійний сюжет: «І ревунули сурми архангельські... Розверзлися небеса... Репнула земля й покололася... Порозкривалися могили... Попідскакували кісточки одна до одної, взялися цупко м'ясом, поз'язувалися... Дунуло душами... Хутенько всакають душі в тіла відповідні. Схоплюється народ православний і підтюпцем біжить, по дорозі застібаючись... На суд страшний поспішає люд божий, мужеський і женський, старий і молодий, бородатий і голений, зело грішний і світло праведний, і так собі середній, угодовець, що одної неділі до автокефальної, а другої до православної...» [6, с. 55]. Такий стиль опису подій дає змогу читачеві відчутися весь драматизм ситуації та викликає бажання дізнатися про подальший перебіг подій.

Отже, зачин у розглянутих фейлетонах Остапа Вишні покликаний заволодіти увагою читача, задати тон фейлетону, оскільки найважливіші в інформаційному плані аспекти окреслені вже на початку твору. Зачин не лише виступає своєрідним введенням у тему твору, а й передбачає встановлення контакту з читачем.

За заголовком і зачином розміщується основна частина твору, функціональним призначенням якої є розкриття суті зображуваного явища чи події. У розглянутих фейлетонах основна частина здебільшого подана у вигляді суцільного тексту, без структурного поділу на розділи та підрозділи.

Завершальним складником архітектоніки фейлетону є остання фраза (кінцівка), що містить логічні висновки, підводить читача до певних висновків та узагальнень, які випливають зі сказаного.

До прикладу, у фейлетоні «Коли в голові «лій»...», в якому розкрито примітивну механізацію сільського господарства, саме кінцівка підсумовує, узагальнює подані факти, дає їм оцінку, логічно закінчуючи розповідь: «Хороша штука «лій». Певна річ, коли він у голові. А як в іншому місці – ні чорта не варт... М'яко тільки сидіти та ширше штани ший...» [6, с. 44]. Отже, завдання кінцівки у розглянутих фейлетонах – підсумувати основні події, викладені в тексті, коротко зрозумувати їх, підвести читачу аудиторію до логічних висновків та роздумів.

Коментування і роздуми над багатьма темами у розглянутих фейлетонах інколи характеризуються розважальною, несерйозною то-

нальністю, проте в будь-якому випадку надають читачеві можливість формувати оцінні судження, розуміти соціальні та культурні проблеми.

Висновки. Ефективність фейлетону значною мірою залежить від уміння автора поєднати архітектонічні складники в цілісну й завершену систему. Зокрема, варто вказати на вміння знайти влучний і лаконічний заголовок, який допоможе реципієнтові зорієнтуватися в порушуваних проблемах; привернути увагу читача і задати тон усьому творові у зачині; розкрити суть зображуваного явища чи події в основній частині та спонукати читача до осмислення прочитаного в кінці.

Варто зазначити, що саме взаємозв'язок між усіма архітектонічними складниками фейлетону забезпечує цілісність твору та є дієвим чинником посилення емоційного впливу на читача. Зображально-виражальні засоби, розташування основних архітектонічних елементів, застосування композиційних прийомів окреслюють функціональне призначення та характер фейлетону. Посилення дії тексту досягається вмільм поєднанням елементів композиції та архітектоніки.

1. *Журбина Е. И.* Искусство фельетона / Е. Журбина. – М. : Худож. лит-ра, 1965. – 288 с.
2. *Журбина Е. И.* Теория и практика художественно-публицистических жанров. Очерк. Фельетон / Е. Журбина. – М. : Мысль, 1969. – 397 с.
3. *Тепляшина А. Н.* Сатирические жанры современной публицистики : учебное пособие [Электронный ресурс] / А. Н. Тепляшина. – С.Пб : Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 2000. – 95 с. – URL: <http://nashaucheba.ru/v31354/>.
4. *Дмитровский А. Л.* Виды композиций в журналистском тексте [Электронный ресурс] // Ученые записки Орловского гос. ун-та. Сер. : Гуманитарные и социальные науки. – 2009. – № 1. – С. 189–197. – URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=13217551>.
5. *Шевченко В. Е.* Композиція та архітектоніка друкованого видання [Електронний ресурс] // Вісник Київського національного університету. Серія : Журналистика. – К. : РВЦ «Київський університет», 2000. – С. 70–75. – URL: <http://issuu.com/cnerepnina/docs/art7komp>.
6. *Вишня Остап.* Твори : в 4 т. / редкол. : І. О. Дзевєрін (голова) та ін. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 2 : Усмішки, фейлетони, гуморески (1925–1933). – 461 с.
7. *Іванов В. Ф.* Техніка оформлення газети : курс лекцій / Валерій Іванов. – К. : Т-во «Знання» ; КОО, 2000. – 222 с.
8. *Boynnton R. S.* The New New Journalism: Conversations with America's Best Non-fiction Writers on Their Craft / Robert S. Boynnton. – New York : Vintage Books, 2005. – 456 p. – URL: <http://www.newnewjournalism.com/about.htm>.
9. *Свєрґафова А. О.* Лід як компресована форма мовлення // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер. : Филология. Социальная коммуникация. – 2008. – Т. 21 (60). – № 1. – С. 194–198.

Подано до редакції 23. 10. 2014 р.

Kolupayeva Olena

Compositional and architectonic peculiarities of the feuilleton (on the basis of «Facing the village» by Ostap Vyshnia)

The compositional and architectonic features of feuilletons by Ostap Vyshnia are highlighted in the article. It is stated that the analysis of compositional and architectonic constituents is necessary for revealing the genre and thematic structure of the feuilleton as well as originality of the speech. The role of compositional and architectonic peculiarities in defining thematic character and emphasizing emotional influence on the reader is outlined.

Keywords: architectonics, composition, feuilleton, first phrase, last phrase, main part, title.

Колупаєва Елена

Особенности композиции и архитектоники фельетона (на материале сборника Остапа Вишни «Лицем до села»)

В статье исследуются композиционные и архитектурные свойства фельетонов Остапа Вишни. Утверждается, что их анализ важен для раскрытия жанровых признаков фельетона, его образно-содержательной структуры, оригинальности речи. Определяется роль композиционных и архитектурных приемов в определении тематической направленности фельетона и повышении интереса читателя.

Ключевые слова: архитектоника, зачин, композиция, основная часть, фельетон.

